

Fábián Istvánról, másként is

Wlassits Nándor rádiómérnök, HA8QC

Braziliából, 1983-ban érkezett levél alaposan átformálta a magyar rádióamatőr múltról addig tudott képet. Arról szólt, hogy a Párizsi Konferencián részünkre adott „W” országjelzéssel is történt rövidhullámú rádiózás, szemben az „EW” hívójel korszakhoz köthetően.

Perényi Sándor (PY2PA) ekképpen írt erről:

„Ott Abonyban volt nekem egy iskolai barátom, aki sajnos tüdőbajjal kimaradt az iskolából, otthon betegeskedett és rádióval foglalkozott. *Fábián Pista* elkezdett telegrafis (tone AC) QSO-kat csinálni a legelső magyar amatőr hívójellel, WAA-val. Sajnos, szegény gyerek fiatalon meghalt.”

Perényi emlékidézését az alapos kutatómunka dokumentálhatóan igazolta. Erről „In Memoriam Fábián István, WAA” címmel részletes írás jelent meg a 2002-es Rádiótechnika Évkönyvben, ami változatlanul bekerült a „Rövidhullámok 1924-34” könyvbe¹ is. Részben a terjedelmi okok miatt, de azért is, hogy a hangsúly a rádiótörténetre kerüljön, a publikáció csupán érintette a tragikus sorsú fiatalember személyét. Kimaradtak a kutatás e vonatkozásainak, néha már-már megoldhatatlannak tűnő akadályai és érdekes fordulatai.

Ezek a feljegyzések, a kapcsolatos levelezés stb. a célkitűzésében megszűnt gyulai Rádiótörténeti Kiállítás „feleslegessé vált” iratanyagával visszakérültek a szerzőhöz. Ezáltal lehetőséget adva, hogy most erről is írjunk. Így fog teljessé válni a kultúrtörténeti jelentőségű rádióamatőr múltunk kulcsszemélyének megérdemelt méltatása.

Munkaköri feladatok, körülmények változásai miatt a Fábián „dossziéval” csak Perényi levele után, több mint tíz évvel kezdtem foglalkozni. A rádiószakmai tevékenység a rendelkezésre álló korabeli szaklapokból² viszonylag rövid idő alatt igazolást nyert, de nem így a személyi rész. Bár egyszerűnek tűnt, hogy Abonyban minden ki fog derülni, de e tekintetben sokáig minden lépés eredmény nélkül történt. Menjünk végig a „felfedezések” útján!

1928 elején, már EWAA-ként még jelent meg értesítés, de utána Fábián István eltűnt a QST rovatokból. Halálának valószínűsíthető éve 1930, *Érsek János*³ közlése szerint. Ez áll rendelkezésre a halotti anyakönyvek átnézéséhez Abonyban. De sem az egyházaknál, sem a Polgármesteri Hivatal nyilvántartásában a keresett személyre vonatkozó bejegyzést nem találtak az 1928-31. évekből. Pedig meggyőzően segítő szándékkal álltak a kéréshez, a református lel-

Fábián-kastély Abonyban

kipásztor levele kedves emlék.

Az ügyet felkarolta a múzeum helytörténésze, *Györe Pál* is. Látogatta a városban élő Fábián családokat, de eredmény nélkül érdeklődött esetleges rokoni kapcsolatok után. Abonyban semmi jel nem utalt a keresett Fábián Istvánra annak ellenére, hogy az erre történő hivatkozások egyértelműek voltak.

Perényi 1996-ban már nem élt, őt kérdezni nem lehetett. Korábban viszont írta, hogy érettségi vizsgát Szolnokon tett és barátját iskolatársnak mondta. Következett így a Tisza-parti város, gondolván, hogy az iskolai nyilvántartásokból előkerülhet használható adat. Ilyen reménnyel, de semmi eredménnyel telt el három nap levéltározás Szolnokon. Perényi Sándor viszont előkerült a Felsőkereskedelmi Iskola Jubiláris Értesítőjében (1936). Érettségi vizsgájának időpontja 1924 volt, foglalkozásként pedig műszaki vállalkozót írtak.

A remény tovább csökkent, hogy megoldódik a rejtély, miközben nem kevés idő telt el. Érdekes a kutatásokban, hogy valamilyen „belső erő”, készítés végül mégis a megoldás felé visz. Ez történt most is, amikor felötlött a Ceglédi Gimnáziumban történt tanulmányok lehetősége.

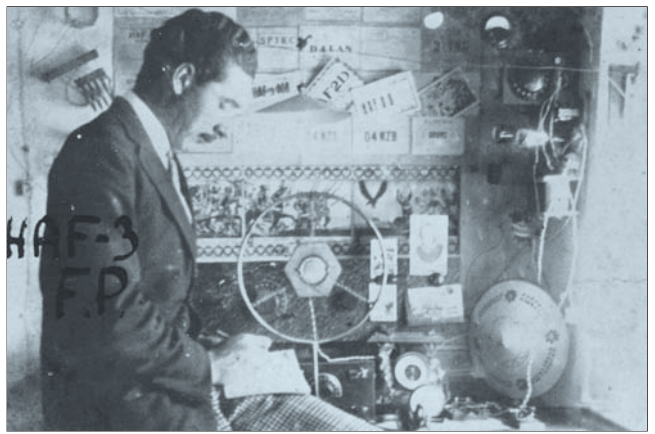
A nyári iskolai szünetben jártunk, a telefonhívásra szerencsére az ügyeletet tartó *Dr. Kürti György* igazgató jelentkezett. Ki tudja, hogy hányadszor foglaltam össze kérésemet, s igazgató úr türelmet kérve segítséget ígért. Három nap

múlva pedig jött a jó hír. Fábíán István a gimnáziumban tanult, a negyedik osztályból jó rendűen maradt ki az 1921/22-es tanévben, lakcíme Abonyban volt a Körösi út 306 sz. alatt. Kaptam én is kérdést *Mende Jenő* munkásságáról érdeklődve, akiről meglepetésre kiderült, hogy a gimnázium fizika tanára volt. Innen hát a vele kapcsolatos írásokban gyakran elhangzó „Mende Tanár Úr” megszólítás! Természetesen elküldtem minden rendelkezésemre álló Mende-publikáció másolatát az igazgatónak, aki mellesleg iskolatörténész volt.

A nagy előrelépés hallatán Györe Pál felkiáltott: „Úristen, hogy nem gondoltam erre!” Nem akárkiről, hanem a Kazinczy kastélyban⁴ élő családról, pontosabban Fábíán Pál földbirtokos fiáról volt szó. Sikerült bejutni a Szociális Otthonként hasznosított épületbe és néhány fényképet is készítettem, meghatódottan szemlélve a folyosót és a szobákat. Találgattam, vajon honnan hangzott fel először a CQ de WAA hívás az éterben, hírét víve Magyarországnak.

Túl a nehezén gördült minden rendesen, s nyilvánvalóvá vált, hogy a „Fábíán rejtély” kulcsa Cegléden van. A Református Nagytemplom Plébánia halotti könyvében ott voltak az anyakönyvi adatok. A születési dátum 1908. január 31., az elhalálozás 1930. augusztus 5-én történt, majd három nap múlva a temetés. Nagy részvét mellett a ceglédi Református Öregtemetőben⁵ két lelkész közreműködésével. Egyikük *Kiss Zsigmond* abonyi esperes István jó barátja volt. Fia elvesztését az édesanya sosem tudta feldolgozni, fényképe alá naponta friss virág került, mesélte el unokatestvére.

A közeli rokon címét gondos útbaigazítással a plébánián adták meg. Készséggel fogadott az anyai ágon unokatestvér, *Kernács Istvánné* és hosszasan beszélt Fábíánékról. István édesapja jó ember hírében állt, segített akin tudott Abony kiscgazda párti országgyűlési képviselőjeként. A világháborúban hadiszállítóként jelentős veszteségek érték, majd a gazdasági válsággal súlyosbított körülmények következtében tönkre-

Fábíán Pál HAF3FP

ment. Mindent eladva Pirtóra⁶ költöztek. A megmaradt pénzből vett szőlőültetvény terméséből pedig Budapesten bort értékesítettek.

Amikor István állapota rosszabbodott, szinte két esztendőn át Magas Tátrai Szanatóriumban kezelték. Kritikus állapotában az állandóan szükségessé váló orvosi jelenlet miatt Cegléden áptolták nagynénje házában és ott halt meg. Kernácsné átadott egy fényképet unokatestvéreiről, rajta Erzsébet, István és Pál. Az 1920-as évek elején készült fotóról másolat készült, s itt közzétesszük.

A Budapesten élő *Jándi-Varga József* címét Györe Pál adta meg, mert közvetlen szomszédjuk voltak Fábíánék. Jándi-Varga hasonló korúan sok Körösi úti emlékekkel rendelkezett. Emlékezett rá, hogy barátja miként emelkedett egyre magasabbra a rádiótechnika tudományában, s tanúja volt jelentős eseményeknek vele kapcsolatban. Tanúja volt amikor először hallgattak rádióműsort az abonyiak a kastély kertjébe kihelyezett „tölcsérből”, erről írtak az újságok is. Jelen volt rádió-összeköttetéseknel és látott többeket, akik e célból keresték fel Fábíán Istvánt több városból.

A „varázs” a két testvért is lenyűgözte amire visszatérünk. Jándi-Varga többször megfordult Pirtón, majd a háború után tartotta a kapcsolatot a Budapestre került, és fényképészként dolgozó *Fábíán Pállal*. Hozzá kerültek István rádióeszközei, amiknek nyomuk veszett az 1970-es években bekövetkezett halálakor⁸.

Perényi levelében írta, hogy barátja akkor kezdett rádióval foglalkozni, amikor ő munkája kapcsán Budapestre utazgatott és onnan szaklapokat, alkatrészeket stb. hozott Pistának. Tekintve érettségijének időpontját ez legkorábban 1924/25 fordulója körül történhetett. Így alig másfél-két esztendő telt el, hogy Fábíán István beírja nevét rövidhullámú rádiókapcsolataival a magyar technikai kultúrélet rádiófejezetébe.

Lenyűgöző a megtett út. Tudnia kellett szükséges szinten a rádiótechnikát, építenie kellett műsorvevő, majd amatőr célú RH készüléket. Ezzel

Fábíán Erzsébet, István és Pál

figyelte, tanulta a rádióforgalmazást természetesen morzejelekkel, és kellett még sok más az első sikeres „WAA összeköttetés” élményéhez, a saját készítésű „tone-ac” adókészülékkel.

Szép ez a történet! A gyógyíthatatlan TBC árnyékában a fiatalember életéből oly sok minden kimaradt, de egy valamit, a rádió éledező „csodáját” kiélte. Mi lehetett a motiváció forrása? Talán Mende Tanár Úr hatása is, akinek „A Drótnélküli Telegrafia” Bugát-díjjal jutalmazott könyve 1921-ben jelent meg, amikor félbeszakadt a gimnáziumi tanulmány. Mende Jenő folyamatosan publikált a szaklapokban, s főleg a rezgő kristályok témakörrel foglalkozott.

Átélt-e Fábán munkájának jelentőségét? Tudta-e, hogy technikatörténeti küldetést teljesített, amikor a „W” jelzéssel elsőként létesített rádiókapcsolatokat. Mert rajta kívül ilyenről nem tudunk, csupán EW... hívőjeleket találunk a későbbi QST rovatokban. Őrizzük meg Fábán István Abonyhoz kapcsolódó úttörő jelentőségű munkájának emlékét méltó tisztelettel. Erre adhat alkalmat halálának 90-ik évfordulója.

* * *

Az Abonyban történt zászlóbontás felkeltette a testvérek érdeklődését is. Fábán Pál a lengyel RH folyóirat⁹ QST rovatában HAF3FP hívójellel megtalálható 1931-ben, majd Kiskunhalas QTH-val, HA7H-ként volt ismert. Jándi-Varga szerint *Erzsébet* is „barátkozott” a rádióval. Az

interneten több forrás utal Elizabeth Fábánra HAF1YL jelzéssel. A hivatkozás minden esetben Fábán Pál QSL lapja, amin montírozva látható a HAF1YL hívójel is. És van úgy, hogy *Erzsébet*et tévesen feleségének titulálják. De amatőrmunkára nincs hír, dokumentumot nem találunk és a kortárs visszaemlékezések sem említették.

Annál inkább szóba került *Tischler Lenke*, aki hivatalosan használta 1935-től a HAF1YL hívőjelet, őt tekintve Magyarországon az első női RH rádióamatőrnek. Ez esetben nem kétséges a „live call”. Ugyanis divat volt a világban és van rá példa nálunk is, hogy rövidhullámos OM-ek hölgy rokonai „YL” hívőjelet adtak maguknak¹⁰, s így születhetett néhány, inkább fónia QSO. Tényleges amatőrmunkát viszont nem végeztek, ez lehet igaz Fábán *Erzsébet*nél is, de semmi sem kizárt!

Jegyzetek:

1. Rádióvilág Kiadó (2006).
2. Radiowelt és Radio für Alle folyóiratok (1925-30).
3. Rövidhullámú Amatőr Rádiózás, AD Kiadó (1993).
4. Kazinczy Miklós, majd Fábáné tulajdona.
5. Cegléd, Széchenyi út.
6. Község, Kiskunhalas térségében.
7. Katonatiszt, majd elbocsátva villanyszerelő.
8. Fábán Pál család nélkül élt.
9. Krotkofalowiec Polski 10-ik szám (1931).
10. Komporday Aurél (HAF3KA) és Alice húga (HAF3YL), Szepesi Zoltán (HAF3SZ és Mancsi húga HAF4YL).

Rádiókiállítás Abonyban

Fábán István munkásságának felidézésére időszaki emlékkiállítás nyílt tavaly novemberben. A Múzeum Baráti Kör elnöke, *Korbély Csabáné* méltató szavai mintegy felidéztek a WAA hívójel „hazatérését”, melyet HA8QC gyűjteményéből Abonyban ajándékozott adó- és vevőkészülék, valamint kordokumentumok tettek élővé. A rendezvényt részvételével megtisztelte *Pető Zsolt* pol-

gármester úr, a közművelődés képviselői és sok érdeklődő. A bemutatót színezte néhány műsor-vevő-készülék is, *Szabó László* gyűjtéséből, valamint tájékoztató plakátok a rádió megszületését egyengető tudományos felfedezésekről, ismeretterjesztő céllal. Utóbbi *Jandácsik Pált*, a Művelődési Központ munkatársát dicséri.

(– A szerk.)

